

סימן ד

כללים בהלכות חול המועד

לכאורה הגמרא שוללת את קיומם של כללים בהלכות חול המועד

כהקדמה לביורור בדבר כללי המלאכות המותרות והאסורות בחול המועד, יש לדון האם ישנם כללים בהלכות אלו, שהרי בגמרא (יב ע"א) נאמר: "אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: הלכות מועד כהלכות כותים בהלכה. למאי הלכתא? אמר רב דניאל בר קטינא אמר רב: לומר שהן עקורות¹ ואין למידות זו מזו, דאמר שמואל: זופתין כוזתא ואין זופתין חביתא. רב דימי מנהרדעא אמר: זופתין חביתא ואין זופתין כוזתא. מר חייש לפסידא, ומר חייש לטירחא", ע"כ. ולכאורה דברי הגמרא הללו סותמים את הגולל על כל דימוי מילתא למילתא בהיתרי המלאכות בחול המועד, ואין לנו אלא אותם היתרים מסוימים שהתירו חכמים. ואף שיש מקום לומר שלא דיברה הגמרא אלא על גדר דבר האבד ועל התרתו במקום טרחה מרובה, שזה הנידון בכוזתא וחביתא, מכל מקום מלשונו הכללי של רב ומההשוואה להלכות כותים נראה בפשטות שההתייחסות היא לכל הלכות חול המועד, ולא הובאה מחלוקת שמואל ורב דימי אלא כדוגמה אחת לכך.

קושי בדברי הגמרא לפי הבנה זו

ואולם אם כן, נמצא שהגמרא סותרת את עצמה מיניה וביה, דהא שמואל ורב דימי בעצמם חידשו היתרים בחוה"מ, בהתבססם על היתר דבר האבד. ומן העובדה שנחלקו זה על זה יש ללמוד שהיתריהם מבוססים על דימוי מילתא למילתא ויישום הכללים. ובעצם עיקרה ורובה של מסכת מועד קטן בחציה הראשון, הוא דיונים של אמוראים בשאלות שונות בהלכות חול המועד, ולא מצאנו שהשתמטו מלפשוט שאלות אלו, או שהיתה הנהגה להחמיר תמיד, אלא

1. בכת"י קול' ומינ': עקרות. וכ"ה בר"ף ובר"ח וברש"י כת"י וברמב"ן וברא"ש.

דנו בכל מקרה לגופו. ובפרט לפי המבואר בגמרא (הגיגה יח ע"א) שחכמים הם שקבעו את הלכות חול המועד (והדבר מקובל בין למ"ד שאיסור המלאכות מן התורה ובין למ"ד שאיסורן מדרבנן), הכרחי הדבר שיהיה כח ביד חכמים להחליט מה אסור ומה מותר.

ביאור דברי הגמרא

ונראה שהגמרא לא באה אלא לומר שיש לדון כל מקרה לגופו. וכשם שבהלכות כותים אין ללמוד מכך שעל מצווה כלשהי הם מקפידים, שכן הדבר אף במצווה אחרת – ואף אם היא קלה ממנה, כך אין ללמוד מילתא ממילתא בהלכות חוה"מ, דייכתנו הבדלים שונים בהלכות חוה"מ, שאינם תלויים בהגדרה הבסיסית של איסורי המלאכות שנאמרו בסיני, אלא דווקא בתנאי ההיתר (כגון גודל הטרחה, צורך מצווה, צרכי רבים, הגדרת דבר האבד, ועוד). וברור שגם בהלכות כותים מותר וצריך לדון כל מקרה לגופו, ואם מתקיימים התנאים הנצרכים לדימוי מילתא למילתא, חובה על הדיין לדון ע"פ דימוי זה. וכן נראה מדברי רש"י כת"י, דז"ל: "כהלכות כותיים – דכותיים היכא דאחזוק אחזוק ודלא אחזיק לא אחזיק ומסתמא לא מחזקינן בהם בשום מצוה בפרק הכל שוחטין אף במועד מאי דשרו רבנן שרו מאי דלא שרו רבנן לא שרו ולא גמרינן חדא מחדא. עקרות – כאשה עקרה שאין ממנה פרי אלא גופה, הכא נמי אין בהן אלא [גופן] ואין למדין מהן. ואין למדות זו מזו – אין אומרינן בהן זו דומא לזו, כגון השקאת בית הבעל והשקאת בית השלחין (משום פסידא), ואין אומרינן הלא אין טורח להשקות את זה יותר מזה מה זה מותר אף זה ולא ידע דמשום פסידא הוא, לפיכך אין לך אלא מה שמנו חכמים זו אסורה וזו מותרת, כגון חביתא וכוותא שפסדי", עכ"ל. ומבואר בדבריו שאין הגמרא שוללת אלא דימוי המתעלם מפרטי ההלכה, כגון התרת דבר שאינו אבד (השקאת שדה בית בעל) בגלל דמיונו החיצוני לדבר האבד (שדה בית השלחין), אך דימוי הנכון בסברה הוא דבר נאה ומתקבל.²

2. נראה שבסוף דבריו לא נחית רש"י להכריע בין שמואל לרב דימי, אלא רק ציין שדברי שניהם עומדים בתנאי שהציבה הגמרא, ומתירים דווקא בדבר האבד (אם כי הרמב"ם בפ"ח ה"ד אכן פסק כדברי שניהם להקל).

כך נראה מדברי הראשונים

וכן מבואר בדברי הרמב"ם (פ"ז ה"ב): "כל מלאכה שאם לא יעשה אותה במועד יהיה שם הפסד הרבה, עושין אותה, ובלבד שלא יהיה בה טורח הרבה. כיצד, משקין בית השלהין במועד אבל לא בית המשקה, שאם לא ישקה בית השלהין והיא הארץ הצמאה יפסדו כל האילנות שבה. וכשהוא משקה אותה לא ידלה וישקה מן הבריכה או ממי הגשמים מפני שהוא טורח גדול, אבל משקה הוא מן המעין, בין שהיה בין שיצא כתחלה, ממשיכו ומשקה בו. וכן כל כיוצא בזה", עכ"ל. הרי מפורש שהדינים המסוימים שמצאנו בחז"ל אינם אלא פרטים המגדירים את הכלל. וכן כתב בהמשך (ה"ה, ה"ו, וה"ח): "וכן כל כיוצא בזה". וכן נראה מדברי הרמב"ן (לקוטות) והריב"ב (ד' ע"ב בדפי הר"ף ד"ה כללא), שניסחו בצורה כללית את היתרי המלאכות בחוה"מ.

וכן כתב המאירי (יב ע"ב ד"ה כלל הדברים) וז"ל: "כלל הדברים, כל שיש בו אבד אף על פי שאינו צורך המועד מותר אם לא כיון מלאכתו במועד, ואם כיון מלאכתו אסור. אין בו אבד אסור אלא אם כן הוא צורך המועד וכו'. והזהר שיהא כלל זה חקוק בלבך בכל עניני הלכות מועד ושמרהו", עכ"ל. וכעין זה במקום נוסף (יט ע"א ד"ה כשתבונן). וכן נראה מדברי הריב"ש (ש"ת סי' רכו ד"ה וגם נראה), דכתב וז"ל: "וגם נראה שאין להתיר מלאכת אומן בחול המועד משום מצוה, כמו שלא התירו לעשות מנעלים לעולי רגלים בחוה"מ, ולא התירו להם כי אם לתקנם, כדאיתא בפסחים פרק מקום שנהגו (נה ע"ב), דלא ילפינן תחלת מלאכה מסוף מלאכה. משמע דתחלת מלאכה לא התירו להם. וכן לא התירו לארס אשה, שאינה מלאכה אלא עובדין דחול משום קנין, אלא מטעם שלא יקדמנו אחר (מ"ק יח ע"ב). אבל משום המצוה בעצמה לא. ואף על פי שהתירו צרכי רבים אפילו על ידי אומן, הלכות מועד הלכות עקורות הן, ואין למדין זו מזו, כדאיתא בפרק מי שהפך (יב ע"א)", עכ"ל. והיינו שדווקא מצרכי רבים לצורך מצווה אין ללמוד משום שיש סברה לחלק ביניהם, אך במקום שאין סברה לחלק, כגון לימוד צרכי רבים מצרכי רבים אחרים, שפיר דמי להשליך מהדינים שנאמרו למקרים חדשים. ויעוין עוד להלן (עמ' רעג) בביאור דבריו. וכן כתב בתרומת הדשן (סי' פז): "ובסברא מועטת מחלקינן בין המלאכות בחול המועד. וכדאמרין פ"ב דמו"ק דהלכות מועד עקרות הן, ואין ללמוד זו מזו", עכ"ל. וגם מדבריו נראה שאם אין אפילו סברה מועטת לחלק, אין מחלקים. וגם בדבריו יעוין עוד לקמן (עמ' רמז ואילך).

מדברי האוהל מועד משמע קצת שדברי הגמרא מתייחסים רק לטרח בדבר האבד
ומדברי האוהל מועד משמע קצת שהבין שהמימרא דעקורות מוסבת רק על
עניין הטרח בדבר האבד, ולא על הלכות חול המועד בכללותו, דז"ל (שער מ"ק דרך
ג' נתיב ז): "הלכות מועד כהלכות כותים ואין למדין זה מזה, פירש אהר"א שאין
למדין דבר האבד מדבר האבד, שיש דבר שאף על פי שיש בו איסור התרנוהו,
דרבנן שיערו הטורח כנגד ההפסד ולפי ההפסד מתירין לו הטורח; כשההפסד גדול
מתירין לו הטורח וכשאינו גדול כשיעור הטורח אסרו בה הטורח", עכ"ל. ולא
ברור אם דברי הר"א הם פירוש ישיר למימרא דהלכות מועד כהלכות כותים או
שהם אמירה חדשה. ומלשון "פירש" משמע קצת כאפשרות הראשונה.